

La ideologia lingüística francesa i les llengües regionals avui. El cas del català a la Catalunya del Nord

*French linguistic ideology and regional languages today.
The case of Catalan in Northern Catalonia*

Alà BAYLAC-FERRER

Institut Franco-Català Transfronterer. Universitat de Perpinyà Via Domícia

Data de recepció: 8 de maig de 2013

Data d'acceptació: 31 de juliol de 2013

RESUM

França té una posició ideològica específica respecte a les llengües, posició que afecta la realitat lingüística catalana (la Catalunya del Nord, Andorra, la Catalunya del Sud). L'actualitat política sobre la qüestió de les anomenades «llengües regionals» està fent evolucionar les referències. El balanç del marc legal francès i les discussions parlamentàries permeten de destacar les actituds ideològiques. Alguns exemples aplicats al català —antroponímia, ensenyament— il·lustren com aquesta ideologia es tradueix en la realitat. Es planteja l'evolució d'una ideologia lingüística qualificada d'«absolutista» o «esquizofrènica».

PARAULES CLAU: ideologia lingüística, llengües regionals, llengües minoritàries, política lingüística francesa, català, la Catalunya del Nord, pluralitat lingüística, estatus legal de les llengües.

ABSTRACT

France has a specific ideological position regarding language, a position that affects the Catalan linguistic area (Northern Catalonia, Andorra, Southern Catalonia). The current political developments in relation to the so-called “regional languages” are bringing about a change in the respective terms of reference. The balance of the French legal framework and parliamentary discussions allow us to highlight ideological attitudes. Some examples applied to the Catalan case, including anthroponymy and education, illustrate how this ideology translates into reality. Consideration is given to the development of what may be termed an “absolutist” or “schizophrenic” linguistic ideology.

KEYWORDS: linguistic ideology, regional languages, minority languages, French linguistic policy, Catalan, Northern Catalonia, linguistic plurality, legal status of languages.

1. INTRODUCCIÓ

El tema de les ideologies lingüístiques s'adiu particularment amb l'examen de la posició de França perquè, en el concert de nacions, aquesta té una actitud i una actuació específiques i amb pretensió universal. La visió pròpia de França implica a la vegada una defensa de la preeminència de la llengua francesa, tant internament com arreu de l'escenari internacional, com a llengua de gran difusió, i al mateix temps s'articula amb un discurs teòric de promoció de la pluralitat lingüística. A més, el protagonisme de França en aquest tema afecta directament la realitat del català. L'afecta com a potència veïna de l'àrea lingüística catalana i l'afecta encara més directament com a part doblement implicada en la qüestió de l'evolució de la situació del català: la Catalunya del Nord¹ pertany a l'Estat francès i el president de la República francesa és cap d'Estat d'Andorra i manté allí els seus interessos, especialment en l'àmbit de l'ensenyament i de la difusió del francès.

No es té intenció aquí de fer un repàs històric de la ideologia lingüística francesa,² sinó d'analitzar la situació i de sintetitzar on està la posició francesa al principi del segle XXI. Aquest balanç es basa en el marc jurídic més recent relatiu a les llengües al si de l'Estat francès. El moment sembla especialment interessant perquè des de fa uns anys, la qüestió de les anomenades «llengües regionals»³ ha tornat a formar part dels temes —més o menys— integrats a les agendes polítiques i parlamentàries, la qual cosa fa particularment ben oportú de plantejar si s'ha produït o s'està produint una evolució, en la societat francesa o en la seua representació política. La discussió del reconeixement de les llengües regionals i la traducció en disposicions legislatives ha entrat en l'esfera del polític i els intercanvis entre membres del Govern, parlamentaris

1. Nota de l'editor: Malgrat que l'autor és partidari de la denominació *Catalunya Nord*, en aquest article s'empra la forma normativa establerta per l'Institut d'Estudis Catalans, *la Catalunya del Nord*, tal com apareix al *Nomenclàtor toponímic de la Catalunya del Nord* publicat per l'IEC el 2007.

2. Les arrels de la ideologia lingüística francesa es remunten bastant lluny en la història factual i mitificada del país. S'esmenten regularment algunes dates i decisions clau, com ara l'ordenança de Villers-Cotterêts del 1539, diversos edictes reials d'antic règim que van instaurar l'obligatorietat d'usar el francès en actes oficials (com és el cas de l'edicte de Lluís XIV del 2 d'abril del 1700 que prohibeix la llengua catalana), els decrets de la Revolució Francesa del 1794 que imposen la francesització total de l'Administració. Altres investigadors han tractat la qüestió, com ara Narcís Iglésias (1998).

3. L'expressió de «llengua regional» no remet, a França, a cap estatus jurídic, més aviat a una absència de reconeixement legal. És una denominació adoptada més aviat per defecte, per no haver de fer servir altres apel·lacions, com ara «llengua minoritària», expressió incompatible amb la legalitat constitucional francesa. A més d'aqueixes llengües històriques de l'actual territori francès, se sol utilitzar també l'expressió de «llengües de França» que, a més, inclou les llengües «minoritàries no territorials: àrab dialectal, armeni occidental, berber, judeoespanyol, romaní i jiddisch, parlades per ciutadans francesos en el territori de la República des de fa prou temps per pertànyer al patrimoni cultural nacional, sense ser llengua oficial de cap estat» (*Références 2009. Les langues de France*, Délégation Générale à la Langue Française et aux Langues de France: «On entend par langues de France les langues régionales, et les langues minoritaires [non territoriales: arabe dialectal, arménien occidental, berbère, judéo-espagnol, romani, yiddish] parlées par des citoyens français sur le territoire de la République depuis assez longtemps pour faire partie du patrimoine culturel national, sans être langue officielle d'aucun État»).

i representants de la societat civil proporcionen ocasió i material per a avaluar les implicacions ideològiques.

Finalment, alguns exemples concrets de decisions aplicades a l'ús de la llengua catalana, en el camp de l'ensenyament i del tractament dels antropònims, proporcionen un complement interessant per a entendre els límits de la ideologia lingüística francesa.

Detallarem en primer lloc la realitat del marc jurídic francès en matèria de llengües, abans de donar exemples concrets de l'aplicació d'aquests instruments legals al cas de la llengua catalana a la Catalunya del Nord i d'esmentar més endavant l'exemple de la nova llei d'educació en curs de tràmit parlamentari. El conjunt permetrà d'il·lustrar les pautes ideològiques de França sobre la qüestió lingüística. L'última part, mitjançant les declaracions de polítics i els debats mediàtics, farà un balanç de les representacions franceses i les actuacions derivades en política lingüística.

2. EL MARC JURÍDIC FRANCÈS I LES LLENGÜES

L'examen del marc jurídic permet d'aproximar-se a la ideologia lingüística de França. Els preceptes continguts en la seua Constitució i en la llei relativa a l'ús de la llengua francesa,⁴ i les discussions i polèmiques relatives a la ratificació de la Carta Europea de les Llengües Regionals o Minoritàries, són instruments i ocasions que fan possible evidenciar les posicions ideològiques.

2.1. *L'article 2 de la Constitució*

La Constitució francesa, fins al 1994, no conté cap referència a la llengua francesa, ni a cap altra llengua de l'Estat. Això no priva, però, que s'hagi seguit una línia política ben determinada en relació amb l'ús exclusiu de la llengua francesa i a l'absència de reconeixement de qualsevol de les llengües existents en el seu territori. Tant en el camp de l'ensenyament com en l'àmbit de l'ús públic, França es refereix constantment a una tradició històrica de discriminació sistemàtica a favor del francès i de bandejament de les llengües regionals. Aquesta tradició recolza en una llei del francès del 1775 i fonamenta l'exclusivitat de l'ús del francès en els textos del 1794 i, abans d'aquests canvis revolucionaris, en l'objectiu permanent de la monarquia francesa, des del segle XVI, de generalitzar el francès.⁵

---

4. Dita *llei Toubon*, del 1994. Llei núm. 94-665 («loi relative à l'emploi de la langue française») del 4 d'agost de 1994. La darrera modificació (per decret) de la llei data del 15 de juny de 2000 (*Journal Officiel de la République Française* [JORF] del 22 de juny de 2000) i consisteix en la integració de la part legislativa de la llei al Codi de l'educació. Les lleis franceses són consultables al web <http://www.legifrance.gouv.fr>.

5. De fet, el progrés de la llengua francesa com a llengua exclusiva en dret no és pas tan clar, ni tan regular com es pretén. Així ho mostra l'excel·lent feina de Véronique Bertile a la seua tesi de doctorat en dret públic, publicada el 2008 sota el títol *Langues régionales ou minoritaires et Constitution. France*,

És solament el 1992, però, que el text constitucional de la Cinquena República inclou una referència a la llengua francesa. El legislador del moment argumenta que el Tractat de Maastricht ha fet necessari adoptar unes mesures legislatives que protegeixin l'ús del francès davant de l'amenaça que constitueix la potència i creixent difusió de l'anglès. Els diputats defensen i aconseguen que a l'article 2, a dintre del títol primer relatiu a la sobirania, figuri com a primer principi que «la llengua de la República és el francès».⁶ Jacques Toubon, diputat parisenc i futur ministre de Cultura i Francofonia de 1993 a 1995, insisteix en la «necessitat de corregir un oblit dels constituents de 1958». En els debats parlamentaris, i davant de les inquietuds de diferents elegits,⁷ el ministre de Justícia fa valer que no és necessari incloure a la Constitució cap referència a les altres llengües ja que aquesta precisió no va dirigida en contra d'elles. A partir de l'adopció d'aqueix article, tots els intents d'aconseguir un reconeixement de les llengües regionals, o simplement que se n'accepti l'ús, han topat amb la reiteració de la seua incompatibilitat amb l'article 2 de la Constitució. Tant els tribunals, com el Consell d'Estat, el Consell Constitucional o les administracions basen la seua argumentació de rebuig de les llengües regionals en aquest article.

En el transcurs del debat sobre l'oportunitat d'esmentar el francès a la Constitució, el llavors ministre d'Afers Estrangers, Roland Dumas, precisa que no li sembla «oportú d'aprofitar l'examen del text [relatiu a l'aprovació del Tractat de Maastricht] per inscriure aquesta disposició a la Constitució», però justifica que s'aprovarà perquè representa una «precisió útil» i que així «referma l'actitud del Govern que sempre ha defensat el rol preeminent de la nostra llengua, expressió privilegiada de la nostra identitat nacional». Afegix que «el que serà dit i escrit, serà ben dit i ben escrit».⁸ Aqueixa inoportunitat d'aprofitar la revisió constitucional per introduir-hi la menció del francès és encara destacada per la comissió de lleis al moment de l'examen del projecte de llei: el seu ponent, Gérard Gouzes, precisa a la primera sessió del 12 de maig de 1992 que «la comissió no havia adoptat l'esmena, no pas perquè no fos interessant, sinó perquè el Tractat de la Unió Europea no posa pas en qüestió la llengua

---

Espagne et Italie (Bertile, 2008). Hi mostra, entre altres punts, que és sobretot en una època recent i particularment des del període del Terror durant la Revolució Francesa que polítics i governants francesos prioritzen la imposició del francès i l'eliminació de les altres llengües, assentant en dret principis intangibles destinats a establir una jurisprudència excoent, saltant-se, quan cal, la realitat dels textos legals o transvestint edictes històrics.

6. Esmena del 25 de juny de 1992. La referència a la «llengua de la República» precedeix els altres punts de l'article: la bandera, l'himne, la divisa i els principis de govern.

7. El senador nord-català Pau Alduy va ser un dels qui havia intervingut, amb altres elegits alsacians, bretons, occitans..., per fer-se eco de les inquietuds dels defensors de les llengües i proposar que el text constitucional esmentés una referència explícita a les dites llengües. Aquest esment hauria tingut com a conseqüència representar un reconeixement de les llengües regionals i explicitar que la nova menció del francès no tindria pas implicacions jurídiques contràries a les dites llengües.

8. Primera sessió del 12 de maig de 1992 a l'Assemblea Nacional francesa, extracte de l'acta del punt de l'ordre del dia sobre el projecte de llei de revisió constitucional (<http://archives.assemblee-nationale.fr/9/cri/1991-1992-ordinaire/027.pdf>).

francesa...». Tot i això, s'acaba aprovant l'esmena perquè «convé sens dubte de consagrar solemnement el francès com a llengua de la República», diu.

Els polítics francesos, quan es tracta de la llengua francesa, i per tant igualment de les altres llengües, tenen una perfecta i clara consciència de la importància d'esmentar explícitament en la llei el paper de la llengua francesa i de deixar «ben dit i ben escrit» el seu reconeixement. És per tant a posta, que neguen aquesta mateixa prerrogativa a les llengües regionals, amb artificis i excuses diverses, i eviten així d'expressar un rebuig argumentat en una discriminació frontal. Es constata que la inscripció del francès a la Constitució recull l'aprovació unànime dels parlamentaris i que molts expressen en ocasió dels debats de l'esmena felicitat i emoció. Aprofiten el moment històric per repassar el recorregut i els èxits de la llengua francesa⁹ i és força interessant el fet que els expressin en termes molt bèl·lics: «combat», «lluïta permanent», la llengua ha de «conquerir» França.

Il·lustració precisa d'exercici d'irracionalitat i de límit de disjunció (esquizofrènic) entre els principis enunciats i l'actuació, Xavier Deniau, ponent que defensa l'esmena constitucional del francès, comenta que la llengua francesa és «l'expressió mateixa de la nostra identitat nacional». I creu oportú de justificar: «Aquesta [identitat nacional], com se sap, no correspon pas a una ètnia, tampoc a una tradició política especial: és feta de la reunió del sòl i de la cultura, i doncs de la llengua».¹⁰ Seria difícil de barrejar més els conceptes. Però és una reflexió freqüent, en el panorama polític francès, d'una banda de destacar l'originalitat del caràcter nacional fonamentant-lo en criteris polítics i per tant oposats a la concepció «racial», en contrast amb la concepció dita «alemanya», i d'altra banda d'incloure en la definició de la nacionalitat la llengua i la cultura.

La justificació de la necessitat d'esmentar el francès barreja la dimensió simbòlica, l'enaltiment de la condició lingüística de l'essència nacional francesa, amb la necessitat d'imposar el francès al conjunt de la població. Al mateix temps la utilitat jurídica de la disposició serviria per a contrarestar els progressos de l'anglès, sempre percebut com un perill per a l'existència del francès, amenaçat tant en l'escenari internacional com en el pla interior per aquesta llengua, que qüestiona doncs la pròpia identitat nacional. L'amenaça de l'anglès és viscuda com una ferida de l'orgull francès i s'hi fa referència sovint en termes passionals i gairebé xenòfobs. El debat és ocasió de declaracions enceses i apassionades, mescla de declaracions nacionalpatriòtiques i d'afirmacions repetides d'una pluralitat i diversitat lingüística que es tracta justament, amb aqueixes disposicions legislatives, de limitar i si és possible fer desaparèixer!¹¹ Es pot

---

9. Les referències històriques dels elegits i polítics en general, quan refan el recorregut i l'evolució de la llengua francesa, són sovint mitificades o inventades i no s'adiuen pas amb la realitat de la història científica, ni amb els coneixements de la sociolingüística. Així, per exemple, s'inventa que «la gent del poble parlava francès, un francès que podia variar d'una regió a l'altra».

10. Primera sessió del 12 de maig de 1992 a l'Assemblea Nacional francesa, extracte de l'acta del punt de l'ordre del dia sobre el projecte de llei de revisió constitucional (<http://archives.assemblee-nationale.fr/9/cri/1991-1992-ordinaire2/027.pdf>).

11. «M. Edmond Alphandéry, rapporteur pour avis. Il ne faudrait tout de même pas oublier que nous

parlar de símptoma d'esquizofrènia? El ponent de la comissió d'afers estrangers¹² acaba la seua defensa abrindada de l'esmena del francès proclamant que «l'esmena no és pas contradictòria amb els esforços que han estat fets per tal de preservar, en particular a la televisió,¹³ les llengües regionals». Unes afirmacions que un cop més no es corresponen amb la realitat.

El diputat socialista de Bretanya Yves Dollo insisteix en la defensa del reconeixement de les llengües comentant que «aquesta lògica del respecte no pot parar-se a les llengües amb estatut oficial en diversos estats, entre els quals França. Totes les llengües oficials, nacionals, regionals, minoritàries han de poder viure i desenvolupar-se per a enriquir la identitat d'Europa» i que «tot esperit lògic, cartesià, admetrà, però, que el raonament [de protecció de la llengua francesa] s'aplica a qualsevol altra llengua representativa d'una cultura».¹⁴ Els diputats comunistes defensen aqueixa posició, precisen que votaran l'esmena del francès i demanen que s'esmenti la protecció de les llengües regionals. El diputat centrista alsacià Adrien Zeller reitera que «voldria sentir el ministre de Justícia garantir que aquesta precisió [relativa a la llengua francesa] no perjudicarà les llengües regionals, que són una riquesa, un mitjà d'arrelament per cadascú en la seua comunitat i potser també un mitjà d'obertura cap als altres».¹⁵ El diputat Jean Briane (centrista de l'Avairon) exigeix que el Govern respongui a la seua interrogació sobre les raons per les quals França rebutja la Carta Europea de les Llengües i justifica amb aquesta hostilitat implícita la seua proposta d'afegir a l'esmena constitucional «en el respecte a les llengües i cultures regionals de França».

Al costat oposat, s'expressen també en ocasió dels debats diputats declaradament hostils a la supervivència de les llengües. Així, Robert Pandraud, del Rassemblement pour la République (—RPR— dreta gaullista), declara ben alt: «Jo no sóc dels que consideren que els dialectes han estat font d'enriquiment per al nostre país. [...] Reti

---

sommes en France! Certes, l'anglais est une langue très utile, notamment dans les colloques internationaux, et loin de moi l'idée de faire du nationalisme linguistique! Il n'empêche qu'il serait bon, à l'occasion de cet amendement, que le Gouvernement rappelle à certains organismes publics, dont il a la tutelle, que le français est la langue de la République!»

12. André Bellon, a la primera sessió del 12 de maig de 1992 a l'Assemblea Nacional francesa, extracte de l'acta del punt de l'ordre del dia sobre el projecte de llei de revisió constitucional (<http://archives.assemblee-nationale.fr/9/cri/1991-1992-ordinaire2/027.pdf>).

13. Per il·lustrar els «esforços» a favor de les llengües regionals a la televisió, n'hi ha prou de precisar que, en els millors moments, els programes televisius en català a la Catalunya del Nord sumen deu hores per any. Amb poques variacions podriem dir el mateix de les altres regions amb presència de llengües regionals a l'emissora pública de televisió regional, France 3, Bretanya, Alsàcia, espai occità, País Basc...

14. «Cette logique du respect ne peut s'arrêter aux langues ayant un statut officiel dans les différents Etats, dont la France. Toutes les langues officielles, nationales, régionales, minoritaires doivent pouvoir vivre et se développer pour enrichir l'identité de l'Europe. [...] Tout esprit logique, cartésien, admettra cependant que le raisonnement s'applique à toute autre langue représentative d'une culture.» Primera sessió del 12 de maig de 1992 a l'Assemblea Nacional francesa.

15. «J'aimerais entendre M. le garde des sceaux nous assurer que cette précision ne portera aucun préjudice aux langues régionales qui sont une richesse, un moyen d'enracinement pour chacun dans sa communauté et peut-être aussi un moyen d'ouverture vers les autres.» Primera sessió del 12 de maig de 1992 a l'Assemblea Nacional francesa.

homenatge a l'escola laica i republicana que sovint va imposar el francès amb molta autoritat —ho calia fer— contra totes les forces d'obscurantisme social [...]. I sóc feliç que la televisió hagi estat un factor d'unificació lingüística. Ja és hora que siguem també francesos per la llengua. Si cal ensenyar una llengua als nostres fills, no cal que perdem temps amb dialectes que només parlaran al seu vilatge: ensenyem-los al més aviat possible una llengua internacional! [...]»¹⁶

Com a resposta a les inquietuds dels partidaris de la reconeixença de les llengües regionals, el ministre de Justícia torna a fer lloances de la seua riquesa: «Les llengües regionals són naturalment una riquesa del nostre patrimoni nacional. I com a tal, el Govern expressa, en boca meua, l'immens respecte i l'atenció que presta a aquesta riquesa de la nació. [...] De cap manera s'atemptarà contra la política de respecte a la diversitat de les nostres cultures regionals, que és un element essencial del patrimoni nacional».¹⁷ Unes afirmacions tan repetitives com exemptes de traducció en fets i en disposicions legislatives i que acaben amb l'opinió desfavorable i el rebuig a incloure la menció del «respecte a les llengües regionals».¹⁸ El ministre evoca la inadequació del marc constitucional per a tractar de les llengües regionals i remet la qüestió a una ulterior llei ordinària.

Ultra remarcar la irracionalitat de l'argumentació (o el seu especial cinisme), convé destacar la importància d'aqueixa decisió, ja que acabarà per traduir-se en la inscripció única de la llengua francesa a la Constitució, fet que serveix de base posteriorment per a impossibilitar qualsevol reconeixement de les altres llengües. La mateixa idea i formulació que les llengües regionals no són dignes de figurar a la Constitució és emblemàtica de la concepció francesa segons la qual hi ha una llengua superior i unes altres d'inferiors.

Al Senat, al moment de la discussió de l'esmena constitucional, el senador comu-

16. «Je ne suis pas de ceux qui considèrent que les dialectes ont été une source d'enrichissement pour notre pays. [...] Je rends hommage à l'école laïque et républicaine qui a souvent imposé le français avec beaucoup d'autorité —il fallait le faire— contre toutes les forces d'obscurantisme social [...]. Je suis également heureux que la télévision ait été un facteur d'unification linguistique. Il est temps que nous soyons aussi français par la langue. S'il faut apprendre une autre langue à nos enfants, ne leur faisons pas perdre leur temps avec des dialectes qu'ils ne parleront jamais que dans leur village: enseignons-leur le plus tôt possible une langue internationale! Ce sera du temps de gagné, pour eux, pour la France et pour l'avenir.» Primera sessió del 12 de maig de 1992 a l'Assemblea Nacional francesa.

17. «Les langues régionales sont naturellement une richesse de notre patrimoine national. A ce titre, le Gouvernement exprime, par ma voix, l'immense respect et le soin qu'il porte à cette richesse de la nation. [...] Aucune atteinte ne sera portée à la politique de respect de la diversité de nos cultures régionales qui est un élément essentiel du patrimoine national.» Primera sessió del 12 de maig de 1992 a l'Assemblea Nacional francesa.

18. «Il n'y a pas de liberté s'il n'y a pas de possibilité de choix entre les modèles culturels différents, et le développement et l'épanouissement des cultures régionales est un élément de liberté de la France. Cependant, ainsi que l'a fait observer le président de la commission des lois, une réforme constitutionnelle n'offre pas le cadre souhaitable à la mention d'une telle préoccupation. La même philosophie qui nous a conduits à accepter que soit précisé dans la Constitution, à la demande de l'Assemblée, que le français est la langue de la République, m'amène à vous dire que votre préoccupation relève d'une loi ordinaire de la République.» Segona sessió del 18 de juny de 1992 a l'Assemblea Nacional francesa.

nista Ivan Renar¹⁹ desenvolupa que «la llengua francesa és amenaçada a l'interior mateix de l'Hexàgon» i ho il·lustra amb l'exemple de la instal·lació del parc d'atraccions de Disney a la regió parisenca i amb la difusió per la televisió de sèries nord-americanes i de dibuixos animats japonesos que «priven de treballar els creadors, artistes i tècnics francesos» i que també afebleixen tant el francès com a gran llengua internacional com la irradiació de la cultura francesa, en particular a través de la francofonia. Precisa que la «nostra llengua es troba amenaçada al si mateix de les instàncies internacionals, com ara l'ONU», on lamenta que les traduccions en francès tardin més temps que els textos en anglès i que les reunions no oficials no tinguin interpretació en francès. Lamenta igualment el desmantellament de Iugoslàvia argumentant que Sèrbia és aliat tradicional de França i país francòfon i, amb tota serietat, ho relaciona amb «la llengua francesa, llengua de la Declaració dels Drets de l'Home i del Ciutadà, llengua que visa l'universal, llengua que té una visió humanista de les relacions entre els homes, llengua dels qui lluiten arreu del món i creuen encara en els valors de la democràcia francesa». Per ell, no n'hi ha prou amb inscriure el francès en la Constitució, sinó que cal una veritable voluntat política i mitjans conseqüents. El «rayonnement» del francès va lligat a una política internacional i una defensa independents (de la Unió Europea). Aquesta posició d'elegit comunista il·lustra prou bé, amb els tocs obligats d'antiamericanisme i de suport a un expaís comunista, el consens de la defensa del francès entre tots els partits del paisatge polític.

Els parlamentaris favorables a les llengües també s'expressen en ocasió dels debats i fan valer arguments de respecte a la igualtat i la dignitat, i demanen reconeixement i dret a l'existència. Així, el senador socialista de l'illa de la Reunió, Albert Ramassamy, diu que «afirmar que el francès és la llengua de la República significa reivindicar un ús exclusiu d'aquesta llengua. I això no és conforme a la realitat». Per ell, «una llengua ha de ser triada» i això implica «una redacció que permeti aquesta elecció». El senador alsacià de la dreta Henri Goetschy fins i tot fa referència en la seua defensa al fet d'introduir la menció de les llengües regionals a les constitucions espanyola i italiana que, tot i que defineixen l'oficialitat d'una llengua per a tot l'Estat, també tenen cura de proclamar respecte per la diversitat de llengües i en preveuen l'ulterior i eventual reconeixement i oficialització. Insisteix a proposar que l'esment del francès sigui acompanyat de la fórmula «en el respecte a les llengües i cultures regionals i territorials de França» de manera que s'eviti qualsevol confusió entre la protecció legítima del francès davant d'amenaques exteriors i la competència amb les llengües regionals. La proposta té el suport de sis altres senadors, entre els quals Pau Alduy, el batlle de Perpinyà.

El ministre de Justícia, Michel Vauzelle, reprèn l'argumentació del Govern a favor de la introducció del francès a la Constitució segons la qual la concepció francesa de la llibertat «només es pot fonamentar en una possibilitat de triar entre models culturals diferents [...] i l'element fonamental de la diversitat de les cultures és, sense cap

---

19. Sessió del Senat del 10 de juny de 1992, http://www.senat.fr/comptes-rendus-seances/5eme/pdf/1992/06/s19920610_1503_1552.pdf.

dubte, la llengua».²⁰ Tot seguit, però, precisa que el sentit que cal donar a aquest generós principi va lligat exclusivament a la llengua francesa: «una llibertat essencial és la llibertat de cultura i la llengua francesa és un element essencial d'aquesta diversitat cultural, damunt la qual és fundada la llibertat concreta».²¹ I, per reblar el clau d'aquesta interpretació exclusivista, dóna immediatament una opinió contrària a la proposta de mencionar el respecte a les llengües regionals: «Cadascú coneix l'interès dels francesos pel respecte a les llengües i cultures regionals, per les raons de diversitat cultural que esmentava fa un moment; cadascú sap el compromís dels governs successius amb el desenvolupament de l'ensenyament i el respecte a aquest patrimoni excepcional que és la riquesa de les nostres llengües regionals. Per tant no ens sembla oportú d'acceptar [l'esmena a favor de les llengües regionals]».²² D'una banda, molts defensen que no és estrictament necessari o que és una evidència d'especificar a la Constitució que «la llengua de la República és el francès» o que sí que és útil perquè la llengua necessita defensa i promoció, i per aqueixes raons donen suport a la menció a la Constitució, i d'altra banda, les mateixes raons condueixen diputats i membres del Govern a rebutjar l'esment de les llengües regionals. Tot un exercici de cinisme polític, però que no pot il·lustrar millor una ideologia lingüística molt clara, hostil al respecte a la pluralitat i al dret a la diversitat de locutors.

El senador català Pau Alduy com a conclusió de la discussió pren la paraula abans del vot per posar èmfasi un darrer cop en la necessitat de protegir les llengües regionals, evidenciant així la seua disconformitat (i la de tots els parlamentaris que eren del mateix parer) amb la nova esmena constitucional: «Senyor ministre de Justícia, a partir del moment en què tothom està d'acord a dir que el francès és la llengua de la República, ja no hi ha cap problema, i doncs, no entenc el refús a respectar les cultures i llengües regionals, és a dir el bretó, el basc, el català i el provençal. Ho lamento molt i me calia dir-ho públicament».²³

Els diputats i senadors francesos saben, doncs, que hi ha pluralitat lingüística, que els seus locutors i representants parlamentaris en demanen protecció, però anteposen, de manera més directa o més encoberta, la necessitat d'un estatut i d'una posició superior del francès en el marc jurisdiccional, i d'una defensa exclusiva de la llengua de la República per les amenaces que estaria patint. És, per tant, efectivament, una opció ideològica clarament assumida a favor de la imposició i supervivència del francès i de l'eliminació de les altres llengües, les «regionals», en el millor dels casos un

20. Sessió del Senat del 10 de juny de 1992, http://www.senat.fr/comptes-rendus-seances/5eme/pdf/1992/06/s19920610_1503_1552.pdf.

21. Sessió del Senat del 10 de juny de 1992, http://www.senat.fr/comptes-rendus-seances/5eme/pdf/1992/06/s19920610_1503_1552.pdf.

22. Sessió del Senat del 10 de juny de 1992, http://www.senat.fr/comptes-rendus-seances/5eme/pdf/1992/06/s19920610_1503_1552.pdf.

23. «Monsieur le garde des sceaux, à partir du moment où chacun s'accorde à dire que le français est la langue de la République, ... il n'y a plus de problème, et, dès lors, je ne comprends pas que l'on se refuse à respecter les cultures et les langues régionales, c'est-à-dire le breton, le basque, le catalan et le provençal. Je le regrette beaucoup, et je tenais à le dire publiquement.» Sessió del Senat del 10 de juny de 1992.

abandó a la seua inexorable i lenta desaparició, tot lloant la riquesa que representen per al patrimoni cultural francès. El que és també una actitud constant dels parlamentaris francesos més favorables a les llengües és de no trencar mai la disciplina de vot ni el consens establert entorn de la llengua francesa. Tot i les recances, malgrat el descontentament, tots voten a favor de l'esmena del francès. És com si no anessin fins al fons de les seues conviccions o com si no fos políticament correcte, davant les institucions, la classe política i potser també l'opinió en general, de trencar el tabú de la superioritat instituïda de la llengua francesa.

2.2. *L'article 75.1 de la Constitució*

El segon article de la Constitució que tracta de llengua ha estat introduït recentment, el 2008.²⁴ Es tracta de l'apartat primer de l'article 75 («Títol XII. De les col·lectivitats territorials»), que especifica: «Les llengües regionals pertanyen al patrimoni de França».²⁵ Aquesta esmena constitueix una novetat per al reconeixement de les llengües regionals a França. En efecte és la primera vegada que el marc constitucional reconeix explícitament l'existència de «llengües regionals». La novetat constitueix en si un trencament en la línia ideològica de França en la mesura que transposa en el seu dret el reconeixement de la realitat lingüística plural del seu territori. Fins aquí, el dogma francès en matèria de llengua era que no existia pas cap minoria lingüística en el seu territori, basada, aquesta asseveració, en la premissa de la unitat de la nació francesa que motiva la impossibilitat que pugui existir (i que es reconegui) cap comunitat objecte de dret entre els ciutadans individuals i el cos nacional constituït en poble. Aquesta concepció ha conduït França a descartar —fins al dia d'avui— la ratificació dels articles relatius a drets lingüístics del Pacte Internacional de Drets Civils i Polítics (article 27) i de la Convenció sobre els Drets de l'Infant (article 30). I és clar, el mateix principi exclou l'adhesió als tractats de protecció de les minories i a la Carta Europea de les Llengües Regionals o Minoritàries.

Però l'esclatxa de la introducció a la Constitució de les «llengües regionals» representa, de fet, molt poc progrés. D'una banda, la formulació «les llengües pertanyen al patrimoni de França» en limita considerablement el reconeixement i les conseqüències que se'n poden derivar, limitant-les a la condició de patrimoni. D'altra banda, les altes jurisdiccions interpretatives de la llei constitucional s'han apresat a reduir l'article 75.1 a una pura menció declarativa. Tant el Consell Constitucional com el Con-

---

24. Havia estat precedit, el 7 de maig de 2008, d'un debat sobre les llengües regionals a l'Assemblea, primera vegada que aquesta qüestió se trobava inscrita a l'ordre del dia del Parlament (sense, però, que doni lloc a cap proposta legislativa ni a cap vot). Aquest progrés en la presa en consideració de les llengües al més alt nivell de les institucions i el Govern corresponia a una voluntat de la presidència de Nicolas Sarkozy. Les promeses, però, quedaran encallades i no s'arribarà mai a proposar una llei de llengües regionals.

25. «Les langues régionales appartiennent au patrimoine de la France» («Créé par LOI constitutionnelle n°2008-724 du 23 juillet... - art. 40»).

sell d'Estat, sol·licitats per entitats de promoció de les llengües regionals, han dictaminat en aquest sentit, precisant que preval la concepció segons la qual queda imperatiu l'article 2 de la Constitució i ell sol procura un dret d'ús per als locutors. Ni tan sols s'ha interpretat que, en l'àmbit de l'ensenyament, aquest nou estatus patrimonial pugui atorgar a les famílies un dret a rebre un ensenyament de llengua regional o en llengua regional.²⁶ La posició ideològica basada en l'exclusivitat de la llengua francesa queda, doncs, molt poc afectada.

Tanmateix, els debats a l'Assemblea Nacional deixen percebre, entre les dues modificacions constitucionals (setze anys després), una notable evolució en les mentalitats, o almenys en els argumentaris dels parlamentaris. Una altra veu se fa sentir més clarament a favor de les llengües a través dels representants dels Verds (aliats amb la federació Regions i Pobles Solidaris, que reuneix partits autonomistes i nacionalistes).

D'entrada, és qüestió de «respondre a la demanda que s'expressa des de tots els partits de mencionar a la Constitució l'existència de les nostres llengües regionals».²⁷ Entre els (més) partidaris, hi ha la consciència que es tracta d'un «patrimoni viu, de llengües que han de retrobar llur vitalitat i que la nació ha de sostenir».²⁸ O que «mantenir viu aquest patrimoni és un repte fonamental» i «seria útil de precisar que la República protegeix les llengües regionals».²⁹ Sembla evident que se sap la realitat de la situació delicada de les llengües. Hi ha un ambient que deixa expressar propòsits més positius envers les llengües. Fins i tot la ministra de Justícia, Rachida Dati, proposa inicialment que les llengües regionals siguin mencionades a l'article primer del text constitucional.³⁰ La intenció és certament de «desfer-se de la pressió del Consell Constitucional» sobre la matèria per poder ulteriorment prendre altres mesures legislatives favorables a les llengües.³¹

---

26. Referència a les sentències del Consell Constitucional (http://www.conseil-constitutionnel.fr/conseil-constitutionnel/root/bank/download/2011130QPCccc_130qpc.pdf) i del Consell d'Estat.

27. Jean-Luc Warsmann, ponent, diputat de la dreta (Union pour un Mouvement Populaire —UMP—) de les Ardenes, segona sessió de l'Assemblea Nacional, 22 de maig de 2008.

28. Camille de Rocca Serra, diputat cors de la dreta (UMP), segona sessió de l'Assemblea Nacional, 22 de maig de 2008.

29. Philippe Folliot, diputat occità del centre, segona sessió de l'Assemblea Nacional, 22 de maig de 2008.

30. Finalment, alguns diputats (entre els quals François Bayrou, exministre d'Educació i considerat defensor de les «llengües regionals», el mateix que reclama afegir que «la República les protegeix»...) s'oposaran a deixar la menció del francès en segona posició i igualaran simbòlicament la menció de les llengües regionals traslladant-les a l'article 75, que tracta de les administracions locals.

31. Claude Goasguen, diputat parisenc de la dreta, segona sessió de l'Assemblea Nacional, 22 de maig de 2008. Però, un cop més, la intenció del legislador serà contradita per les altes corts de justícia que, tot i la menció constitucional, interpretaran que les llengües i els seus locutors no es poden beneficiar de cap dret.

2.3. *La llei del francès*

Un altre instrument i al mateix temps exemple concret de la ideologia lingüística francesa, el constitueix la llei relativa a l'ús de la llengua francesa, dita *llei Toubon*, del 1994. No ens ensenya gaire res de nou, respecte a la doctrina continguda en la Constitució. Més aviat en constitueix un desenvolupament. Els punts bàsics són que tota relació a França entre un ciutadà i un organisme públic s'ha de fer imperativament en llengua francesa. La llei estableix quotes d'ús de la llengua en àmbits com els mitjans de comunicació, reitera que tot ensenyament ha de ser impartit en francès i dictamina fins i tot l'obligatorietat d'emprar paraules i expressions franceses en contra de l'ús eventual d'estrangerismes. Fixa, a més, les condicions amb les quals s'autoritza la traducció a altres llengües.

Dos articles de la llei es refereixen a les llengües regionals: l'article 11 i l'article 21. El primer (abrogat i substituït el 2000 per l'article L. 121-3 del Codi de l'educació)³² deixa la possibilitat, en l'àmbit de l'ensenyament, de fer servir una altra llengua diferent del francès quan ho exigeix la «necessitat de l'ensenyament de les llengües i cultures regionals». En cap moment, però, aqueixa disposició legislativa dóna dret a beneficiar-se del dit ensenyament.³³ Serveix de base legal a l'existència de línies d'ensenyament bilingüe de llengua regional a l'ensenyament públic i d'escoles immersives (privades) en llengua regional. I, de fet, aquesta excepció és estesa també a les necessitats de l'ensenyament de les llengües estrangeres.

El segon article, el 21, podia ser més interessant pel que fa a l'exercici d'emprar una altra llengua diferent del francès, ja que especifica que «les disposicions de la present

32. «I. La langue de l'enseignement, des examens et concours, ainsi que des thèses et mémoires dans les établissements publics et privés d'enseignement est le français, sauf exceptions justifiées par les nécessités de l'enseignement des langues et cultures régionales ou étrangères ou lorsque les enseignants sont des professeurs associés ou invités étrangers. [...] Les écoles étrangères ou spécialement ouvertes pour accueillir des élèves de nationalité étrangère, ainsi que les établissements dispensant un enseignement à caractère international, ne sont pas soumis à cette obligation» (<http://www.legifrance.gouv.fr/affichTexte.do?cidTexte=LEGITEXT000005616341#LEGIARTI000006421232>).

33. «[...] ce que rappelle le juge administratif dans l'arrêt commenté. En l'espèce, était demandée l'annulation de la décision du recteur de l'académie de Bordeaux du 5 novembre 2004 refusant de faire droit, au titre de la rentrée scolaire 2004, à plusieurs demandes tendant à la mise en place d'un enseignement en langue basque de disciplines non linguistiques dans deux collèges, à la création de nouvelles sections bilingues dans un lycée, trois collèges et trois écoles, au remplacement de deux enseignants dans deux écoles et à la rédaction de sujets d'examen en langue basque. Se fondant notamment sur les articles L. 121-1 et L. 312-10 et 11 du code de l'éducation, ainsi que sur l'arrêté du 12 mai 2003 relatif à l'enseignement bilingue en langues régionales à parité horaire, le juge administratif relève que "si ces dispositions ont prévu la possibilité de dispenser en partie l'enseignement primaire et secondaire dans une autre langue que le français, elles ne créent pas au bénéfice des élèves le droit à l'organisation d'un enseignement bilingue". Ce faisant, le juge administratif confirme la position adoptée par le Conseil constitutionnel» («CAA Bordeaux, 23 février 2010, n° 07BX01674» [recurs presentat per l'associació Ikas-bi, de pares d'alumnes per a l'ensenyament bilingüe en basc], <http://www.conseil-constitutionnel.fr/conseil-constitutionnel/francais/cahiers-du-conseil/cahier-n-29/travaux-de-l-observatoire-de-jurisprudence-constitutionnelle.52736.html>).

lleis s'apliquen sense perjudici de la legislació i de la reglamentació relativa a les llengües regionals de França i no s'oposen al seu ús».³⁴ De fet, sempre que els promotors de llengües regionals han fet valer aquesta disposició legal, els tribunals i els Consells d'Estat i Constitucional han reiterat que imperava l'article 2 de la Constitució i la seua interpretació segons la qual l'única llengua que genera un dret per al ciutadà és el francès i que cap altra llengua no se'n pot prevaler. De manera accessòria, se pot remarcar que pràcticament no existeix a França cap «legislació» de llengües regionals i pel que fa a la reglamentació (decrets i circulars ministerials), no té gaire pes jurídic i és sotmesa a la regla de preeminència exclusiva del francès.

2.4. *Delegació General de la Llengua Francesa i de les Llengües de França (DGLFLF)*

L'aplicació de la política lingüística francesa ha estat encarregada principalment a la Delegació General de la Llengua Francesa i de les Llengües de França (Délégation Générale à la Langue Française et aux Langues de France, DGLFLF).³⁵ Aquest organisme adscrit al Ministeri de Cultura a la vegada és il·lustratiu de la ideologia lingüística francesa i se'n destaca mínimament pel fet de tenir en compte les llengües regionals. Se defineix ell mateix com a «òrgan de reflexió, d'avaluació i d'acció [que] anima i coordina l'acció dels poders públics per a la promoció i l'ús de la llengua francesa i vetlla per afavorir la seua utilització com a llengua de comunicació internacional» així com que «s'esforça per valorar les llengües de França i desenvolupar el plurilingüisme».³⁶ La mateixa DGLFLF dona la definició de les llengües regionals: «són llengües parlades a una part del territori nacional des de fa més temps que el francès».³⁷

Aquesta explicació mostra que la DGLFLF, tot i atenant-se estrictament al dogma

34. «Les dispositions de la présente loi s'appliquent sans préjudice de la législation et de la réglementation relatives aux langues régionales de France et ne s'opposent pas à leur usage» (<http://www.legifrance.gouv.fr/affichTexte.do?cidTexte=LEGITEXT000005616341#LEGIARTI000006421232>).

35. Creada el 1989 com a DGLF, amplia el 2001 les seues atribucions i el seu títol amb l'adjunció de «les Llengües de França», i esdevé DGLFLF.

36. «Organe de réflexion, d'évaluation et d'action, elle anime et coordonne l'action des pouvoirs publics pour la promotion et l'emploi du français et veille à favoriser son utilisation comme langue de communication internationale. Elle s'efforce de valoriser les langues de France et de développer le plurilinguisme» (<http://www.dglf.culture.gouv.fr/>).

37. «Les langues dites régionales sont des langues parlées sur une partie du territoire national depuis plus longtemps que le français. Il n'existe pas de lien essentiel et immuable entre une langue et une aire géographique: le français est aujourd'hui parlé en Amérique et en Afrique, le créole en Ile-de-France comme à la Martinique. Néanmoins, les langues sont toujours historiquement liées à un espace particulier: en France, si on parle de langues "régionales", c'est que celles-ci étaient les langues d'usage de l'ensemble de la société dans une zone donnée, jusqu'à ce que le français s'impose progressivement, et qu'elles deviennent minoritaires dans la zone en question. Il s'agit en tout état de cause du patrimoine linguistique national: le basque ne concerne pas seulement les Basques, ni le corse les Corses, mais tous les Français» (*Références 2009. Les langues de France*, Délégation Générale à la Langue Française et aux Langues de France).

lingüístic i jurídic francès, no amaga la situació real de les dites llengües: «les llengües estan sempre històricament lligades a un espai particular», «esdevenen minoritàries». O sigui que, al contrari de la doctrina oficial, admet la territorialitat de les llengües, el seu lligam amb una comunitat, l'existència de minories lingüístiques. Mostra d'aquesta relativa obertura a les llengües regionals, l'organisme és el que serveix de marc per a la missió encarregada el 6 de març de 2013 a un Comitè Consultiu per a la Promoció de les Llengües Regionals i de la Pluralitat Lingüística Interna³⁸ per a reflexionar i produir un informe per al Govern per al mes de juny del 2013.

Però mentrestant continua imperant la línia política més dura. Dos exemples, els proporcionen casos recents de recursos davant dels tribunals. Arran d'un recurs d'una administració contra l'edició d'un municipi de Bretanya de llibres de família bilingües francès-bretó, el tribunal administratiu està qüestionant la validesa i la legitimitat del document, basant-se en el marc legal, argumentant que els documents oficials només poden ser redactats en francès, i no poden compartir espai amb una traducció. Impedir l'existència de documents oficials bilingües demostra la interpretació de l'exclusivitat de la llengua francesa. No és tolerat el bilingüisme, que podria ser percebut com una autorització de la validesa jurídica de la llengua regional. L'altre cas és el del municipi occità de Vilanova de Magalona,³⁹ prop de Montpeller, al qual, després d'un recurs d'una entitat jacobina radical, el tribunal administratiu va exigir de retirar el rètol bilingüe d'entrada a la població, sempre basant-se en els preceptes de la Constitució i de la llei del francès.⁴⁰ Tot i que el tribunal d'apel·lació hagi anul·lat la sentència de primera instància, és prou significatiu que aquest tipus de demanda sigui admès a tràmit i que veredictes en contra de les llengües regionals puguin ser dictats. La jurista Véronique Bertile qualifica el seu estatus de «clandestinitat» i «tolerància constitucional» (Bertile, 2008).

3. EL CAS DEL CATALÀ

3.1. *L'accent de Martí*

La ideologia lingüística absolutista de França s'aplica així plenament a l'àmbit català. Un exemple n'és el cas d'un nin nord-català, Martí, a qui l'Administració francesa del registre civil va negar l'escriptura correcta del nom amb el motiu que l'accent a la *i* és incompatible amb la legalitat francesa. Al terme de deu anys de processos judicials, tots perduts, la família va haver de conformar-se a tenir enregistrat el nom oficial del seu fill amb la forma *Marti*, sense accent.

38. <http://www.culturecommunication.gouv.fr/Espace-Presse/Discours/Installation-du-comite-consultatif-pour-la-promotion-des-langues-regionales-et-de-la-pluralite-linguistique-interne>.

39. Avui francesitzat en *Villeneuve-lès-Maguelonne*.

40. Hi afegia, a més a més, raons de tipus tècnic, emparant-se en la reglamentació viària i argüint la perillositat que podia representar la senyalització bilingüe.

El cas és interessant per la inflexibilitat de l'Estat per a acceptar aquest simple signe diacrític i per les argumentacions que els representants de l'Estat i els tribunals han anat desgranant al llarg del decenni de recursos judicials.

El 1998, la funcionària del registre civil responsable del servei⁴¹ va argumentar que «a França és impossible escriure noms amb lletres que no són franceses i la *i* amb accent no és una lletra francesa».⁴² Immediatament el rebuig se va centrar en el terreny de la legalitat i de la identitat: la legalitat francesa en contra de la identitat catalana. La qüestió de l'accent català de *Martí*, en aquest cas, gràcies als recursos de la legalitat francesa, permet a uns quants funcionaris zelats de cristal·litzar el rebuig a la diversitat i l'afirmació de la preeminència del francès i de França. Al primer recurs, la substituïda del procurador de la República (fiscal), V. Rossburger, va sentenciar que no hi havia pas cap motiu perquè es corregís el nom de «Marti perquè cal recordar que la *i* amb accent no és pas cap caràcter de l'ortografia francesa».⁴³ La negativa va ser seguida d'un recurs davant del tribunal de Perpinyà, mitjançant els tràmits de l'advocat Enric Vilanova.

Al cap de tres anys, el 2001, el tribunal de Perpinyà va dictar la seua sentència: el refús a procedir a la correcció del nom de *Martí* al registre civil, que el Ministeri Públic va justificar amb els motius que «les actes del registre civil han de ser redactades en llengua francesa, única llengua de la República segons l'article 2 de la Constitució» i que «l'accent agut no s'utilitza pas en francès damunt de la lletra *i* i la utilització d'un punt o d'un accent agut en aquesta lletra no modifica pas la pronunciació del nom».⁴⁴ La cambra tercera del tribunal de gran instància de Perpinyà i la jutgessa Patricia Le Rose motiven la decisió referint-se a «la llei núm. 118 del 2 de termidor any II⁴⁵ que prescriu que les actes públiques han de ser redactades en llengua francesa en el territori de la República, [la qual cosa] exigeix exclusivament l'ús de l'alfabet llatí». A més a més, «la llei núm. 94.665 del 4 d'agost del 1994 relativa a l'ús de la llengua francesa recorda que la llengua francesa és la llengua de la República en virtut de la Constitució i que aquesta constitueix un element fonamental de la personalitat del patrimoni de França». Per acabar de reblar el clau, la sentència indica que l'article 21 d'aquesta llei esmenta que «les disposicions de la present llei s'apliquen sens perjudici de la legislació i de la reglamentació relativa a les llengües regionals de França i no s'oposen al llur ús» però «aquest text no permet pas de derogar el primer text citat pel

41. La funcionària del registre civil tenia un cognom ben català: *Llauro*, o més aviat *Llauro*, ja que se suposa que no devia pas ortografiar-lo amb un accent a la *o* que, per França, no existeix.

42. Paraules que va dir la senyora *Llauro* al moment de procedir a l'enregistrament del nom.

43. Resposta al recurs davant del procurador de la República, febrer del 1998.

44. Minuta del judici del 13 de febrer de 2001. El tribunal era compost per les persones següents: Patricia Le Rose, magistrada; Marie Conte i Fannie Hatt, assessores; Monique Batut, secretària. Les requisicions eren fetes per J. P. Fort, substitut del procurador.

45. El 20 de juliol de 1794, durant el període del Terror de la Revolució Francesa. Véronique Bertile precisa en el seu estudi (2008) que, de fet, aquest decret ja no té vigència, arran d'una abrogació durant la mateixa època de la Revolució.

que fa a les actes del registre civil». ⁴⁶ O sigui que l'Administració francesa no accepta l'escriptura amb ortografia correcta del nom català perquè un dels caràcters ⁴⁷ no és francès i el seu ús aniria en contra de l'essència mateixa del país: «element fonamental de la personalitat del patrimoni de França».

El mateix any 2001, el tribunal d'apel·lació de Montpeller davant del qual s'havia interposat recurs va confirmar la decisió negativa. El procurador afegia per ser encara més clar en el seu requisitori dues novetats: la primera, que s'havia d'entendre com a «alfabet llatí i romà» «l'únic utilitzat per a l'escriptura de la llengua francesa»; ⁴⁸ el segon element és la referència a la Carta Europea de les Llengües Regionals o Minoritàries. El procurador (fiscal) recorda que «el Consell Constitucional francès ha declarat contrari a la Constitució el preàmbul de la Carta perquè reconeix a cada persona un dret imprescriptible de practicar una llengua regional o minoritària en la vida privada i pública». I «els principis fonamentals d'indivisibilitat de la República, d'igualtat davant de la llei i d'unicitat del poble s'oposen a reconèixer drets col·lectius a qualsevol grup, sigui definit per una comunitat d'origen, de cultura, de llengua o de creença». ⁴⁹ El tribunal d'apel·lació presidit pel jutge Régis Tournier va avalar la posició del Ministeri Públic reiterant que «l'ús del francès s'imposa als serveis públics, que no poden emprar cap altra llengua i, recíprocament, els particulars no se poden prevaler d'un dret a l'ús de cap altra llengua que no sigui el francès, en les seves relacions amb les administracions i els serveis públics», i que «en francès la *i* amb accent agut no existeix». ⁵⁰ Arran del nou refús, Enric Vilanova va recórrer la sentència davant de la cort de cassació de París, que va sentenciar el març del 2004 que no admetia el recurs, i es tancaven així tots els processos judicials possibles a l'Estat francès.

El cas de *Martí* se va quedar al Tribunal Europeu de Drets Humans fins al mes d'octubre del 2008. Durant el 2006, diversos intercanvis d'arguments van tenir lloc entre l'advocat i la família d'una banda, i la representant del Govern francès de l'altra. Aquest recurs davant de la cort internacional va poder fer-se únicament fent referència a unes eventuals «ingerència en la vida privada i familiar» i «discriminació», i no amb motiu de cap dret lingüístic. El maig, juliol i setembre del 2006, el Ministeri d'Afers Estrangers francès havia comunicat al Tribunal Europeu de Drets Humans les últimes observacions, per respondre a les tres qüestions que li havien estat plantejades pel Tribunal:

1. S'ha atemptat contra el dret dels demandants que se respecti llur vida privada i familiar, segons el sentit de l'article 8 § 1 de la Convenció Europea per a la Salvaguarda dels Drets Humans i de les Llibertats Fonamentals?

46. Minuta del judici del 13 de febrer de 2001.

47. Aquí només una part del caràcter, solament un signe diacrític damunt d'una lletra.

48. Segons la instrucció del 1999 relativa a l'estat civil.

49. Minuta de la sentència del 26 de novembre de 2001. La cambra núm. 5, secció A, de la cort d'apel·lació de Montpeller era composta per les persones següents: Régis Tournier, president; Jean-François Bresson i Jean-Marc Crousier, consellers; Christiane Desperies, secretària. El Ministeri Públic era representat per J. P. Fort, substituït del procurador.

50. Minuta de la sentència del 26 de novembre de 2001.

2. En cas afirmatiu, la ingerència en l'exercici d'aquest dret era prevista per la llei i necessària, en el sentit de l'article 8 § 2?

3. Els demandants han estat víctimes, en l'exercici de llurs drets garantits per l'article 8 de la Convenció, d'una discriminació contrària a l'article 14 de la Convenció?

Les respostes del representant francès anaven en el sentit de denegar, en cas de veredicte contrari a la posició del Govern francès, la demanda de danys i perjudicis dels demandants.

El 2008, la sentència definitiva del Tribunal Europeu de Drets Humans denegava l'admissibilitat a tràmit del recurs.⁵¹ La cort europea justifica la seua denegació recordant que «Tractant-se de França [...] convé recordar que el francès és la llengua de la República i que la reconeixença de les llengües regionals a la Constitució va suscitar debats encesos durant molts anys» i que «el sistema constitucional [...] no permetia la reconeixença de les llengües regionals». La sentència indica que «la cort entén que els demandants, pels quals l'origen català té molta importància, sentin decepció davant del refús de la funcionària del registre civil», però «no creu pas que hagin d'examinar el refús de les autoritats franceses tenint en compte les obligacions positives de l'estat [...] perquè només afecta l'ortografia del nom —que és català— i per consegüent la pronunciació diferent que implica». La cort estima que el refús «no ha de comportar dificultats importants en ocasió dels tràmits que efectuin com a representants legals». La «diferència» essent «mínima», «la cort no constata pas cap mancament al respecte de la vida privada i familiar dels demandants». Per altra banda, en relació amb quatre casos de demandes ordenades pels tribunals de Perpinyà i Montpeller de rectificacions de noms afegint accent agut a la *i*, «la cort no està segura que els demandants se trobin en una situació anàloga, com a pares que trien el nom de llur fill a la naixença, que la d'adults desitjosos i amb possibilitat de demanar el canvi de llur nom. I en el cas que ho fos, la jurisprudència produïda com a argumentació no establiria una base raonable per a determinar que el refús a ortografiar el nom de llur fill constitueix un tractament discriminatori». La cort europea «considera que la justificació avançada pel Govern [francès], és a dir la unitat lingüística en les relacions amb l'Administració i els serveis públics, s'imposa de moment i resulta ser objectiva i raonable».

El Govern francès en la seua alegació «reconeix que el greuge entra en el camp d'aplicació de l'article 8 de la Convenció però considera [...] que el refús litigiós no constitueix una ingerència [en la vida privada i familiar] [...] considerant que en aquest cas les molèsties ocasionades pel canvi d'ortografia del nom [són] menors». Explicitava que «l'acta de naixença de l'infant havia estat redactada en llengua francesa de conformitat amb la cal·ligrafia corresponent a l'alfabet llatí i no comportava cap

51. Decisió sobre l'admissió del recurs núm. 27977/04 de la cinquena secció del Tribunal Europeu de Drets Humans, en la sessió del 25 de setembre de 2008. Componien la cambra: Peer Lorenzen, president; Rait Maruste, Jean-Paul Costa, Karel Jungwiert, Renate Jaeger, Mark Villiger, Isabelle Berro-Lefèvre, jutges; Claudia Westerdiek, secretària.

desnaturalització ni modificació de la pronunciació del nom,⁵² susceptible d'implicar una eventual confusió. De fet, no constitueix cap obstacle a la identificació personal de l'infant dels demandants i el refús a accentuar la darrera lletra del nom *Marti* no comporta pas prou molèsties per a constituir una ingerència». Més endavant afegeix que «en cas que la cort ho jutgés contrari [...] el Govern considera[ria] que la ingerència al·legada seria proporcionada».

Les alegacions del Govern francès són simptomàtiques de l'actitud envers les llengües regionals: intransigència i refús absolut a cedir la més mínima cosa⁵³ que pogués constituir un dret, aquí ben simbòlic, relacionat amb una altra llengua diferent del francès. En un estudi de la Universitat d'Edimburg, Antoni Abat i Ninet qualifica el cas de «bon exemple de com l'Estat fa servir tots els seus recursos [...] per a aplicar una violència constitucional», «[...] en contravenció dels drets humans».⁵⁴ Posant-se en el terreny dels drets humans i les regles de la comunitat internacional, Abat assimila l'actuació (i la ideologia) de França envers les llengües regionals a una «vulneració dels drets humans i de les llibertats fonamentals», en contradicció amb «totes les doctrines de dret internacional».⁵⁵

La ideologia, però, troba els seus límits en la pràctica efectiva dels homes i de les administracions. I possiblement l'acceptació més recent de l'escriptura correcta de noms catalans per part de les administracions tingui a veure també amb una evolució de les mentalitats, almenys en l'àmbit local de la Catalunya del Nord, ja que no s'han tornat a produir casos (coneguts o denunciats) de refusos d'ortografiar noms amb signes diacrítics catalans (no inclosos en l'alfabet que fa servir la llengua francesa): *ela* geminada, accent a la *i* o a la *u*.

---

52. El representant del Govern francès no fa cas de l'informe del dossier produït per un universitari i membre de l'Institut d'Estudis Catalans que detallava justament que l'accent gràfic en català té una incidència en la pronúncia de les paraules. O potser ignora, per ignorància o per voluntat, la diferència de pronunciació.

53. En aquest cas és difícil de trobar alguna cosa més mínima que un accent sobre una lletra...

54. «This is a good example of how the state uses all its resources, regardless of their origin or current legitimacy, to implement constitutional violence»; «The key relevance is the issue of how the state apparatus enforces the French Constitution in contravention of human rights» (Antoni ABAT I NINET (2013), *Constitutional violence: Legitimacy, democracy and human rights*, Edimburg, Edinburgh University Press).

55. «[...] the declaration of unconstitutionality by the French Constitutional Council of the preamble and the denial of the right to use a regional or minority language in private and public life contravenes human rights and fundamental freedoms. Therefore, the declaration of unconstitutionality contradicts all of these public international legal doctrines»; «the French Constitution and its interpretation and enforcement contravenes human rights treaties and conventions. A non-ratification of an international treaty establishing human rights is a negligence of the state's obligations towards its citizens, the international community and human rights. It is also a way to excuse, but not to legitimise, violence that is allowed by the constitution. The non-ratification of these articles demonstrates a contradiction and the refusal *a contrario sensu* to recognise other *ethne* in France» (Antoni ABAT I NINET (2013), *Constitutional...*).

3.2. *L'ensenyament del català*

L'ensenyament és un altre àmbit en el qual s'evidencien les aplicacions de la línia ideològica hostil a les llengües regionals. La reglamentació autoritza, des del 2001, l'ensenyament bilingüe en llengua regional al si del sistema educatiu públic.⁵⁶ Però l'Administració educativa estatal (l'única competent a França per a totes les qüestions relatives a l'educació i que depèn del ministeri) no les aplica, ni posa en obra els requisits que serien necessaris per a permetre el desenvolupament de l'ensenyament de les llengües i de l'ensenyament bilingüe. En el cas de la Catalunya del Nord, al cap de més de deu anys, l'ensenyament públic en català només compta amb un 6 % de l'alumnat del territori (3.000 joves), mentre que la demanda social de les famílies és avaluada en un 40 % dels pares i mares. La condició bàsica perquè s'obrin les classes necessàries per a respondre a la demanda és la sol·licitud de les famílies. Cosa que no fa l'Administració. De la mateixa manera, l'ensenyament disciplinari del català com a assignatura concerneix el 2012-2013 uns 10.000 alumnes, el 20 % de l'alumnat nord-català, mentre que la demanda social és avaluada en un 80 % dels pares i mares. En aquest cas, la condició perquè se desenvolupi normalment l'ensenyament del català com a assignatura integrada a l'horari escolar és el reclutament d'ensenyants bilingües per part de l'Administració. I existeixen els concursos, les formacions, les places i la reglamentació ministerial perquè es donin aqueixes condicions. Només caldria que s'utilitzessin. Però cada any, l'Administració educativa del Ministeri d'Educació a la Catalunya del Nord només dedica un 20 % de les places del concurs de les oposicions a professorat d'escola per a ensenyants bilingües (cinc llocs el 2013). La qual cosa genera una manca de mestres capacitats per a ensenyar el català. La migradesa de places bilingües proposades és justificada per l'Administració per la voluntat de no discriminar els candidats a professorat que no tenen coneixement de llengua catalana. Igual que quan per a obrir una classe bilingüe en una escola s'especifica que l'obertura va lligada al requisit d'un professorat bilingüe, sindicats i ensenyants s'hi solen oposar amb l'argument que constitueix una discriminació per a aquests ensenyants que no són bilingües. La tergiversació dels principis d'igualtat i de discriminació porta a considerar com a víctimes els francòfons i com a causa i autor de la conculcació dels drets dels primers qualsevol persona bilingüe que atempta, pel fet mateix de conèixer i voler usar més d'una llengua, contra la llibertat del monolingüe.⁵⁷ La ideologia lingüística francesa no és res més que l'aplicació en un camp determinat —el de la llengua— d'un nacionalisme dogmàtic i expansionista, hereu de la història de la construcció francesa.

56. Circulars del ministre d'Educació Jack Lang: «*Bulletin Officiel du ministère de l'Éducation Nationale et du ministère de la Recherche*, ENCART B.O. n°33 du 13-09-2001: Langues et cultures régionales» (<http://www.education.gouv.fr/bo/2001/33/encart.htm>).

57. S'ha d'afegir a aqueixa peculiar concepció de la igualtat, la propagació gairebé sistemàtica i generalitzada en l'opinió pública i entre el professorat (i fins i tot entre els professionals del llenguatge com els logopedes) del tòpic segons el qual el bilingüisme, tant en l'ús familiar com en l'àmbit escolar, és nociu per al bon desenvolupament del domini lingüístic (francòfon) i cognitiu dels joves.

Aquesta visió particular radica en la concepció estreta de la unitat de la nació francesa assortida d'intolerància envers la diversitat i de refús de la realitat. El discurs molt pregnant i omnipresent en el llenguatge mediàtic, polític i institucional francès referit constantment als «valors de la República», als «principis de la Revolució» als quals s'atorga caràcter universal, no poden ser gairebé mai contestats ni contradits per l'opinió pública. Per deducció, si la reivindicació de l'ús o de l'ensenyament de les llengües regionals es presenta com a contrària a l'exercici d'aquests principis intocables, parlar català o reclamar l'obertura d'una classe bilingüe no pot ser legítim, ni ben considerat.

En aquest context, els nord-catalans tenen profundament integrat que és normal que el català només pugui ser una llengua optativa, accessòria, eventualment considerada com a plus per al futur professional dels fills.⁵⁸ La bona acceptació de l'oferta d'ensenyament de català i en català quan es proposa a les escoles i els alts nivells de demanda social no se tradueixen, però, en reivindicació explícita, cosa que contribueix, en absència de sol·licitació de l'Administració, a ocultar la realitat d'aquesta demanda.

Les administracions locals, però, amb la pressió o la més gran sintonia i proximitat de la societat civil i dels ciutadans, tendeixen a evolucionar a favor d'una consideració i un respecte més grans per al català. Una prova d'això és la implicació financera del Consell General, del Consell Regional i dels municipis de la Catalunya del Nord en l'ensenyament de la llengua catalana a les escoles públiques, encara que no en tinguin competència, per compensar parcialment el dèficit de l'Estat (amb cost afegit, doncs).⁵⁹ La mesura s'emmarca en una visió relativament nova de la llengua regional, una presa de consciència de la seua responsabilitat en la seua preservació. En aquest sentit, les dues institucions més emblemàtiques de la Catalunya del Nord, el Consell General dels Pirineus Orientals i la Vila de Perpinyà, han adoptat cartes a favor de la llengua catalana.⁶⁰ Els textos votats per les respectives assemblees, tot i ser merament declaratius, voluntaris i no vinculants, afirmen que reconeixen «oficialment, a costat de la llengua francesa, el català com a llengua del Departament» i «de la Vila» respectivament. A l'article 1, cada entitat proclama respectivament que «se compromet a ser

---

58. Des del darrer decenni del segle xx, la recuperació de l'autonomia sud-catalana ha tingut un efecte sobre la representació de la llengua dels nord-catalans, que han anat invertint progressivament la valoració que feien de la llengua, de negativa (la llengua dels pagesos i dels il·letrats) a positiva (llengua de prestigi, de modernitat, desenvolupament econòmic i normalitzada, al sud de la frontera). Aquesta visió nova del català, des de la Catalunya del Nord, tendeix a mitificar la normalització lingüística al sud i encara està en procés d'assumpció i de difusió al si de la societat nord-catalana, però entra fortament en contradicció amb la ideologia lingüística francesa dominant.

59. Les administracions locals (juntament amb la Generalitat de Catalunya fins al 2011) financen unes 7.000 hores anuals de català a les escoles maternals i elementals de la Catalunya del Nord, mitjançant convenis amb l'APLEC, Associació per a l'Ensenyament del Català, que gestiona els programes i contracta els ensenyants.

60. El Consell General adopta la Carta departamental a favor del català el 10 de desembre de 2007; la Vila de Perpinyà vota la Carta municipal a favor del català el 10 de juny de 2010 (<http://www.cg66.fr/202-chartre-en-faveur-du-catalan.htm> i <http://www.mairie-perpignan.fr/sites/default/files/fichiers/pdf/charte-municipale-pour-langue-catalane.pdf>).

un dels actors de la transmissió de la llengua i de la cultura catalanes» i que «conscient de les seues responsabilitats, [...] s'engatja per tal de perennitzar la llengua catalana».⁶¹ Encara que siguin molt lluny de ser aplicades aquestes cartes, representen un canvi en la visió de les institucions nord-catalanes respecte a la llengua; tendeix a desvincular-se de la línia ideològica francesa i a assumir la llengua regional com a llengua amb drets. Aquesta nova afirmació encaixa amb una representació de la llengua catalana ben arrelada en les ments dels nord-catalans i que, tot i que de manera somorta però tossuda, ha defensat sempre el català com a «llengua» amb tots els ets i uts davant de les desqualificacions seculars dels francesos envers els «patuesos i dialectes».

4. LA NOVA LLEI DE L'ESCOLA I LES LLENGÜES REGIONALS

L'actualitat política i legislativa del 2013, arran del canvi de majoria i de president el 2012, proporciona un exemple concret suplementari de la concepció ideològica francesa en matèria de llengües regionals.

El Govern francès està tramitant la nova «lleï de refundació de l'escola», dita *lleï Peillon*, pel cognom del ministre d'Educació: el projecte de lleï ja ha estat aprovat en primera lectura a l'Assemblea Nacional (vot el 15 de març de 2013) i es troba en curs de debat al Senat, abans de tornar en segona lectura a l'Assemblea per a l'aprovació definitiva. Aqueixa lleï, en l'estat actual de la redacció del seu text, significarà la supressió de la possibilitat legal d'estudiar una «llengua regional», i per tant el català, durant l'escolaritat (de maternal fins al batxillerat). La lleï actual del 2005 permetia explícitament aquest ensenyament.⁶² El text Peillon desplaça el redactat d'aquest article als comentaris annexos, és a dir que ja no té força de lleï. Al seu lloc, han estat introduïts dos apartats, els articles 27 *bis* i 18 *bis*. El primer esmenta la possibilitat que «després que ho aprovin els representants legals dels alumnes o els alumnes mateixos, si són majors d'edat, els professors poden recórrer a les llengües regionals cada cop

61. Entre els objectius principals d'aquestes cartes, trobem:

- «garantir la supervivència i la transmissió de la llengua catalana, cosa que implica la inversió de tendència de pèrdua de locutors catalanòfons;
- permetre la utilització del català a cada habitant del departament que ho desitgi: aprendre, sentir, parlar i llegir el català;
- assegurar la presència de la llengua catalana en els àmbits de la vida pública i social gràcies al desenvolupament del bilingüisme;
- contribuir a la integració dels nouvinguts i participar en la cohesió social i al desenvolupament econòmic del departament gràcies al respecte a la personalitat lingüística i cultural catalana».

62. «Section 4: L'enseignement des langues et cultures régionales. Article L312-10 Modifié par Loi n°2005-380 du 23 avril 2005 - art. 20 JORF 24 avril 2005: Un enseignement de langues et cultures régionales peut être dispensé tout au long de la scolarité selon des modalités définies par voie de convention entre l'État et les collectivités territoriales où ces langues sont en usage.

Le Conseil supérieur de l'éducation est consulté, conformément aux attributions qui lui sont conférées par l'article L. 231-1, sur les moyens de favoriser l'étude des langues et cultures régionales dans les régions où ces langues sont en usage.»

que poden treure'n profit per al seu ensenyament de la llengua francesa». ⁶³ El segon article, el 18 *bis*, especifica que «les activitats complementàries [...] poden incloure el coneixement de les llengües i cultures regionals». ⁶⁴

El ministre Peillon comentava, per justificar la rebaixada de la formulació de l'article, que «l'ensenyament de les llengües regionals ha de quedar facultatiu; un alumne no pot haver de seguir un ensenyament de llengua regional si no ho desitja». ⁶⁵ La justificació del caràcter preceptivament facultatiu de l'ensenyament de llengua regional amb el recurs a l'article 2 de la Constitució («La llengua de la República és el francès») és completament abusiu. Il·lustra la concepció ideològica dels qui el pretexten ja que en fan una interpretació excoent per a les altres llengües i fins i tot que va més enllà de l'exclusivitat del francès: les llengües regionals no solament no poden generar cap dret d'ús per part del ciutadà sinó que ni tan sols es poden aprendre a l'escola de manera ordinària, com qualsevol disciplina (matemàtiques, història, per exemple), i són relegades a una assignatura exclusivament facultativa. Ni l'Estat protegeix les llengües regionals, ni autoritza cap institució a fer-ho en el seu lloc. Més enllà de l'atribució d'una competència en matèria de llengua, el legislador dictamina que prohibeix que existeixi una «competència lingüística» per a protegir les llengües regionals, en el cas que alguna institució volgués assumir les mesures adients (ensenyament generalitzat, ús públic i/o oficial). Ho il·lustra el fet que, en matèria educativa, s'obliga que l'ensenyament de llengua regional sigui facultatiu i es prohibeix la seua obligatorietat, cosa que impedeix qualsevol política lingüística destinada a preservar el coneixement de la llengua, fer possible l'expressió en la llengua regional i garantir la igualtat d'expressió entre locutors del francès i de la llengua regional (independentment que la situació de comunicació se situï en l'esfera pública o en l'esfera privada).

S'ha eliminat, doncs, la capacitat legal explícita de seguir un ensenyament de «llengua regional» i, a més a més, perquè un ensenyant hi pugui fer alguna referència hi ha condicions que ho impossibilitaran. En el segon article esmentat, la llei vincula la «llengua regional» a la voluntat de les administracions locals de pagar «activitats complementàries», en temps extraescolar, a fora dels horaris lectius i de les assignatures d'ensenyament. Finalment, la llei ni tan sols esmenta la possibilitat de les famílies de

63. L'article 27 *bis* era inicialment redactat de la manera següent: «les professeurs sont invités à intégrer les langues et cultures régionales dans leur enseignement». Va ser modificat i reemplaçat per la nova formulació segons la qual «Après accord des représentants légaux des élèves ou des élèves eux-mêmes s'ils sont majeurs, les professeurs peuvent recourir aux langues régionales chaque fois qu'ils peuvent en tirer profit pour leur enseignement de la langue française», amb el pretext que d'aquesta manera s'evitaria una censura del Consell Constitucional, molt estricta sobre el principi del caràcter facultatiu de les llengües regionals.

64. «Les activités complémentaires mentionnées au premier alinéa peuvent porter sur la connaissance des langues et des cultures régionales.»

65. Declaració del ministre Vincent Peillon a l'Association des Journalistes Parlementaires el març del 2013: «Un élève ne peut pas avoir un enseignement d'une langue régionale s'il ne le souhaite pas». «Aux termes de l'article 2 de notre Constitution "La langue de la République est le français", ce qui signifie que les enseignements en langue régionale que nous favorisons ne peuvent être que facultatifs et requièrent, je le répète, l'accord des personnes responsables des élèves mineurs ou des élèves majeurs.»

seguir un curs d'ensenyament bilingüe en «llengua regional», modalitat pedagògica reglamentada des del 2001 per una circular ministerial.

Les intervencions repetides de l'APLEC (Associació per a l'Ensenyament del Català) i de disset altres entitats lligades a la promoció de l'ensenyament de les llengües regionals de tot l'Estat (en particular a través de la FLAREP, Federació per a les Llengües Regionals a l'Ensenyament Públic), tant a prop del Ministeri com a prop dels diputats i senadors, no han donat cap resultat (al moment de redactar aquest text).

Els diputats i polítics francesos han demostrat que les reticències sobre l'acceptació de les llengües qualificades de regionals sempre són ben vives.⁶⁶ De fet, aquesta situació il·lustra que la concepció de la llengua francesa, i doncs també de les altres, no ha canviat substancialment per la majoria de la representació parlamentària francesa, que continua identificant llengua i comunitat nacional, responent així a una concepció ètnica de la identitat nacional.

Finalment, l'informe annex de la llei inclou la menció de les llengües regionals a l'apartat 94, en què s'indica que «en els territoris on les llengües regionals s'usen, el seu aprenentatge, per a les famílies que ho desitgen, serà afavorit. Així doncs, a més de l'ensenyament de les llengües i cultures regionals que pot ser impartit al llarg de tota l'escolaritat per via de conveni entre l'Estat i les col·lectivitats territorials on les llengües s'usen, les activitats educatives i culturals complementàries que poden ser organitzades per les col·lectivitats territorials poden comportar el coneixement de les llengües i cultures regionals».⁶⁷

En una resposta a una pregunta escrita al ministre d'Educació, el 20 de febrer de 2013 a l'Assemblea, pregunta que manifestava la inquietud que la nova llei no prengués en compte les llengües regionals, la ministra delegada encarregada de l'Èxit Educatiu, George Pau-Langevin, contestava que «volia insistir sobre la continuïtat de la nostra acció en aquest àmbit. El nostre país fa un esforç constant per assegurar la difusió de les llengües i cultures regionals (“pertanyen al patrimoni de França”). Aquest compromís fort i constant de l'Estat com també de les col·lectivitats territorials permet que avui dia uns 272.000 alumnes, distribuïts en tretze circumscripcions acadèmiques, practiquin o estiguin sensibilitzats en relació amb una de les onze llengües regionals reconegudes. Així, entre 2009-2010 i 2011-2012, el nombre d'alumnes interessats per les llengües i cultures regionals va augmentar del 24 %».⁶⁸

---

66. Al febrer del 2013, en els treballs de comissió, algunes esmenes proposades pel món associatiu s'adjunten al text de la llei. Han estat motiu de debats sempre encesos entre els parlamentaris. La diputada chevenementista (esquerra socialista jacobina i nacionalista) Marie-Françoise Bechtel va denunciar el paper «desproporcionat» de les llengües regionals en el debat.

67. «Dans les territoires où les langues régionales sont en usage, leur apprentissage, pour les familles qui le souhaitent, sera favorisé. Ainsi, outre l'enseignement de langues et cultures régionales qui peut être dispensé tout au long de la scolarité par voie de convention entre l'État et les collectivités territoriales où ces langues sont en usage, les activités éducatives et culturelles complémentaires qui peuvent être organisées par les collectivités territoriales pourront porter sur la connaissance des langues et des cultures régionales.»

68. «Je tiens à insister sur la continuité de notre action en ce domaine. Notre pays se livre en effet à un

El discurs de la ministra es troba en total contradicció amb la realitat dels fets. Les mesures no van pas mai més enllà de pures declaracions, reiteració de realitats i xifres de la situació escolar miserable i derisòria, qualificada sempre de «molt important» o «d'esforç considerable» o de situació i mesures «satisfactòries», mentre que són absolutament insuficients, ineficaces i menystenidores d'aquestes llengües i dels seus locutors. Un doble discurs dels governants i parlamentaris francesos: declaració d'estima i presa en compte de les llengües regionals d'una banda i refús a inscriure en la llei les mínimes mesures indispensables per a aquest principi anunciat. A hores d'ara, hom es pot preguntar si es tracta d'ideologia o d'hipocresia descarada.

La ministra afegeix: «El projecte de llei d'orientació i de programació per a la refundació de l'escola de la República no fa referència a les llengües regionals o minoritàries. En efecte, amb aquesta nova llei, que completa i precisa les precedents, el Govern fa la tria de privilegiar certs objectius, fixant un nombre limitat de prioritats, indispensables per a la refundació de l'escola.»⁶⁹

O sigui que la marginalització de les llengües regionals és assumida i interpretada com un progrés o com una necessitat per al bé i la bona formació dels alumnes. És més, la ministra s'empara en la lectura rigorista del Consell Constitucional sobre la qüestió per no canviar les disposicions legislatives que podrien ser més favorables a les llengües, però sí per eliminar o rebaixar la potestat legislativa de les disposicions anteriors contingudes en el Codi de l'educació.⁷⁰

5. L'ESQUIZOFRÈNIA LINGÜÍSTICA FRANCESA

L'altra ocasió que evidencia, el 2013, les posicions ideològiques hostils, o almenys problemàtiques, de França sobre les llengües regionals és el debat sobre l'eventual modificació de la Constitució i la qüestió correlativa de la ratificació de la Carta Europea de les Llengües Regionals o Minoritàries. El Govern anuncia, però, el mes de març del 2013, que descarta la qüestió de les llengües de les esmenes constitucionals previstes. Per compensar (o explorar altres solucions) posa en marxa un comitè consultiu

---

effort constant pour assurer la diffusion des langues et cultures régionales ("appartiennent au patrimoine de la France"). Cet engagement fort et constant de l'État comme des collectivités territoriales permet aujourd'hui à environ 272 000 élèves, répartis dans treize académies, de pratiquer ou d'être sensibilisés à l'une des onze langues régionales reconnues. Ainsi, entre 2009-2010 et 2011-2012, le nombre d'élèves marquant un intérêt pour les langues et cultures régionales a augmenté de 24 %.

69. «Le projet de loi d'orientation et de programmation pour la refondation de l'école de la République ne fait pas référence aux langues régionales ou minoritaires. En effet, avec cette nouvelle loi, qui complète et précise les précédentes, le Gouvernement a fait le choix de privilégier certains objectifs, en fixant un nombre limité de priorités, indispensables à la refondation de l'école.»

70. «Vous le savez, monsieur le sénateur, le contrôle exercé par le Conseil constitutionnel nous oblige à être extrêmement attentifs. Il ne s'agit pas qu'une loi répète des dispositions déjà contenues dans un autre code, ou qu'elle édicte des normes non pas législatives mais réglementaires. Cela exposerait le texte à la censure du Conseil. C'est la raison pour laquelle il n'a pas semblé utile d'introduire dans cette loi des mentions qui figuraient déjà dans le code de l'éducation.»

(possibilitat d'una llei de llengües desvinculada de la Carta Europea i sense modificació del marc constitucional, disposicions en altres instruments legals...). La decisió és motivada, segons va anunciar el Govern, per un dictamen (no publicat) del Consell d'Estat contrari a qualsevol esmena sobre el reconeixement de les llengües regionals perquè seria... contrari a la Constitució. El president de la comissió de lleis de l'Assemblea, el diputat socialista bretó Urvoas, va denunciar aquest dictamen, al mateix temps que denunciava la forma de pronunciament del Consell d'Estat, un dictamen secret no comunicat als diputats. Diversos comentaristes⁷¹ avancen que es tracta aquí més d'un pretext utilitzat pel Govern que d'una veritable causa de la reculada. Coincideix amb una hesitació davant del pas decisiu per a fer entrar les llengües regionals en el dret positiu francès. Això es correspon amb la visió ideològica habitual de condicionament de la nacionalitat als criteris d'unicitat, incloent la imposició necessària d'una única llengua i el rebuig d'atorgar drets als locutors de qualsevol altra llengua. Aquesta posició és celebrada per la premsa més jacobina. El periodista Éric Conan escriu a *Marianne*: «Llengües regionals: la darrera retractació (salutària) d'Hollande. Ens hem de felicitar d'aquesta reculada. [...] La promesa de ratificar la Carta Europea [que és pensada pel Partit Socialista] per a amanyagar algunes clienteleles micronacionalistes, no és coherent amb el sistema republicà francès. [...] L'objectiu veritable no és de salvar o defensar la dignitat de llengües regionals —moltes de les quals són dialectes locals unificats o recreats artificialment i que gairebé no es parlen— sinó de garantir llocs de treball públics als escassos locutors i crear d'aquesta manera per a irats antifrancesos rendes de funcionaris pagats per l'Estat jacobí».⁷²

Aqueixa ideologia lingüística absolutista té el seu origen a la vegada en la tradició mil·lenària imperialista de França (es remunta doncs a èpoques anteriors a la Revolució Francesa i al règim republicà) i també en l'elecció a partir del 1794 (període del Terror revolucionari) d'instaurar un absolutisme lingüístic basat en el monopoli del francès i en la determinació d'eliminar les altres llengües. Pierre Encrevé⁷³ ho explica en aquests termes: «Des dels anys 1880 fins a la fi dels anys 1980 ha imperat gairebé exclusivament a França el que podem qualificar d'ideologia lingüística francesa [...] que instaurava el culte de la llengua francesa (oral i escrita) com a religió d'Estat, del qual es deduïa que el ciutadà no solament havia de parlar francès, sinó també de parlar únicament francès a França. [...] [El Terror] funda la ideologia lingüística que encara domina, en bona part de l'opinió cultivada.» Completa l'explicació mencionant la «implicació [de Grégoire i Barère, autors de l'informe sobre “La nécessité d'anéantir les patois”] en la política del Terror i la pertinença pròpiament terrorista [de Barère]. El 27 de gener del 1794 [...] va declarar una guerra total als

71. La revista jacobina *Marianne*, 16 de març de 2013, ho avança com a explicació del canvi d'actitud del Govern.

72. *Marianne*, 16 de març de 2013.

73. Conferència del 16 de desembre de 2005 a l'École des Hautes Études en Sciences Sociales intitolada «À propos des droits linguistiques de l'homme et du citoyen». Pierre Encrevé és lingüista i historiador, director d'estudis de l'École des Hautes Études en Sciences Sociales i director del Centre de Linguistique Théorique.

anomenats idiomes i va ser el primer que va formular la idea terrible que una nació republicana necessàriament ha de ser unilingüe: “Ciudadans, la llengua d’un poble lliure ha de ser una i la mateixa per a tothom.” No calia només estendre el francès, sinó també destruir les altres llengües majors. És famosa la seua arenga: “El federalisme i la superstició parlen baix-bretó, l’emigració i l’odi de la República parlen alemany, la contrarevolució parla italià i el fanatisme parla basc. Trenquem aquests instruments de dany i d’error”. [...] “En una república una i indivisible, la llengua ha de ser una. La varietat dels dialectes és un federalisme que cal destrossar completament”, llançava el Comitè de Salvació Pública». És en aquest postulat barroer, primari i fanàtic que recolza encara la representació, en bona part mitificada, del conjunt nació - república - llengua francesa. Pierre Encrevé ho sintetitza com una «incapacitat de pensar la unitat nacional en la pluralitat de llengües [...], [incapacitat] que no ha parat de pesar damunt la nostra història». L’escola va ser, a partir del final del segle XIX, l’instrument de la difusió d’aquest esquema, fins a infondre la creença que la «més mínima modificació ortogràfica posa en perill la unitat de la nació».⁷⁴ El que abona aquesta anàlisi és que la Revolució no sempre ha seguit aquests preceptes radicals. El 1790, l’Assemblea Nacional va decidir de «fer publicar els decrets de l’Assemblea en tots els idiomes que es parlen en les diferents parts de França [...] de manera que tothom sigui mestre de llegir i escriure en la llengua que més s’estimi». La Convenció republicana des del 1792 accelera aquesta política de traducció. «La República es volia plurilingüe [...], durant el temps democràtic de la Revolució, totes les llengües de França eren llengües de la República.»⁷⁵

Avui, la qüestió de les llengües regionals, sense que sigui mai un tema principal de l’actualitat, ni de l’agenda política, passa per pics de polèmiques i debats públics a les cambres legislatives i en l’espai mediàtic. Des de fa una vintena d’anys, es pot notar una progressió de la presència del tema, mostra de l’evolució de les mentalitats i conseqüència de les mobilitzacions ciutadanes dels defensors de les llengües.⁷⁶ L’existència mateixa d’un portal web dedicat a la defensa i promoció de les llengües, amb recopilació de les declaracions i preses de posició més destacades, mostra l’avenç en la societat d’una concepció més oberta.⁷⁷ Certament, la revolució d’Internet ajuda a la presa de consciència, la propagació i la clarificació de les reflexions sobre la qüestió per la facilitat més gran que tenen les llengües menys difoses d’entrar en el debat públic.

Pierre Encrevé és del parer que, des dels anys vuitanta, s’està seguint una evolució

74. Conferència del 16 de desembre de 2005 a l’École des Hautes Études en Sciences Sociales intitolada «À propos des droits linguistiques de l’homme et du citoyen».

75. Conferència del 16 de desembre de 2005 a l’École des Hautes Études en Sciences Sociales intitolada «À propos des droits linguistiques de l’homme et du citoyen».

76. El 31 de març de 2012, poques setmanes abans de l’elecció presidencial, les associacions de defensa de les llengües organitzen manifestacions arreu de França i reuneixen unes 60.000 persones entre tots els actes organitzats a Bretanya, País Basc, Catalunya del Nord, Occitània, Savoia, Còrsega, Flandes, Alsàcia...

77. <http://www.languesregionales.org>.

que, de manera molt lenta i encoberta, esbiaixada, altera la ideologia lingüística francesa de la unitat exclusiva de la llengua francesa, i es trenca així el «terrorisme lingüístic» dels orígens.⁷⁸ Aquest nou marc legislatiu i reglamentari començaria de definir alguns drets per als locutors d'altres llengües diferents del francès. S'ha de constatar aqueixa mínima evolució en l'acceptació de les llengües regionals, si bé s'ha de matisar aquesta visió un xic optimista. La ideologia imperant continua essent el monolingüisme i els ciutadans francesos locutors d'altres llengües encara no gaudeixen de cap dret, ni llibertat d'expressar-s'hi.

Un altre punt característic del model ideològic francès és una confusió permanent entre els conceptes de *llengua*, *d'essència de la nació*, de *valors republicans* i d'*universalisme*. Un intel·lectual com Alain Finkielkraut, un dels defensors més abrandats de la nació, la llengua i la universalitat franceses, ho exemplifica amb propòsits no sempre clars ni coherents, però que són característics i il·lustratius d'una certa intel·liguència francesa. S'oposa, així, a la Carta Europea perquè és inconcebible d'atorgar drets lingüístics ja que «està en contradicció flagrant amb un dels grans principis de la nostra nació: només hi ha una llengua pública: el francès. [...] Els defensors de les llengües regionals volen altra cosa que la preservació i transmissió d'aqueixes llengües. Són animats per una filosofia lingüística, cultural i política absolutament terrorífica. [...] Són portadors d'una nova i catastròfica visió del món. Pretenen que la defensa del francès procedeix d'una voluntat imperialista i fins i tot totalitària. [...] Estem passant lentament del pluralisme de les opinions al pluralisme de les identitats. [...] Cada nació s'ha de poder expressar en la seua llengua. [...] Veig en aquest pluralisme una màquina de guerra tan eficaç contra el diàleg com el monisme totalitari. [...] Els defensors actuals de les llengües regionals no senten cap preocupació per l'universal. [...] L'ambició d'universalitat que la literatura porta en ella no és el seu problema. [...] Retrec als fanàtics de les llengües regionals una absència d'ambició i una incomprensió total del que sempre ha estat l'ambició francesa, ja que ni tan sols tenen idea que la llengua pugui ser portadora d'universalitat. Interpreten com a imperialisme l'universalisme francès. [...] I no defensi pas una llengua única a la Terra! Defensi simplement la idea que una llengua, al si d'una nació, no és destrucció del pluralisme, sinó que és la condició de possibilitat del pluralisme. [...] S'ha exagerat molt [les interdiccions del passat], perquè tot ha constituït una obra general d'emancipació. [...] Hauríem de ser conscients que el francès representa un tresor comú, que és una oportunitat per a tots nosaltres de ser hereus d'una llengua el destí de la qual va íntimament lligat a una gran literatura i que aquesta herència reclama molt de nosaltres, però es troba ell mateix en posició de minoria».⁷⁹

78. «[...] nous sommes encore tributaires d'une longue histoire de rejet de l'idée même de ces droits, un rejet directement lié à une certaine idée de la nation ainsi que de l'école et de sa mission.»

79. Alain FINKIELKRAUT (2000), «L'uniformité dans la diversité: conversation autour du débat sur les "langues régionales" en France», *Argument*, núm. 2 (primavera-estiu), disponible en línia a <<http://www.revueargument.ca/>>. Finkielkraut és escriptor, filòsof i assagista, professor de l'École Polytechnique i presentador del programa setmanal *Répliques* a l'emissora France Culture.

Els propòsits voregen el racisme i en tot cas comporten una dosi evident de menyspreu, basada en un sentiment de superioritat patent. El mateix retrobem en els comentaris d'un actor polític de primer pla, com és François Fillon, que en un article a *Libération* en 1999 desenvolupava que «el derisori debat sobre les llengües regionals oculta qüestions molt més importants per al futur del país. No cal que perdem temps. [...] Car la qüestió de les llengües regionals, que ningú posa en perill a França, és un tema anodí. [...] La consideració desmesurada acordada a aquest assumpte menor amaga primer de tot la pobresa del debat polític sobre les qüestions molt més essencials [...]. És la imatge d'una societat obsessionada per la nostàlgia del passat [...], d'una elit política, intel·lectual i mediàtica que tria de gastar energia per un patrimoni, certament estimable, però que no es mereix gens de figurar entre els reptes culturals del futur».⁸⁰

6. CONCLUSIONS PROVISIONALS

En les preguntes plantejades per al tema d'aquest número de la revista TREBALLS DE SOCIOLINGÜÍSTICA CATALANA, figura la qüestió de la coherència de la posició ideològica. Els elements que utilitza França per a definir la seua línia política inclouen certament coherència amb els objectius de *grandeur* i d'imperialisme. La llengua francesa constitueix una eina per a la seua posada en obra.⁸¹ També és coherent la ideologia lingüística exclusiva amb la definició monolítica de l'essència nacional.

Però on la irracionalitat comença a aparèixer és quan es tracta d'articular aquesta exclusivitat amb els principis democràtics i el reconeixement (i respecte) de la realitat plural, tant en l'àmbit identitari, nacional, com lingüístic. També la relació postulada entre essència nacional i llengua francesa contradiu la concepció presumptament pròpia de la nacionalitat, com a projecte polític deslligat de caràcters ètnics i culturals.⁸² Toquem aquí un límit: fer encaixar concepcions i actuacions tan contradictòries no comporta un vessant esquizofrènic evident? Com se pot arribar a conciliar el discurs teòric de defensa de la pluralitat cultural, la riquesa del patrimoni lingüístic a dins mateix del país i arreu del món, i a la vegada negar el més mínim dret als locutors? La mateixa ideologia lingüística que defensa la legitimitat i l'expansió del francès (en contra de l'anglès, en particular), lamenta que els ciutadans francesos no sàpiguen

80. François FILLON (1999), «Le dérisoire débat sur les langues régionales occulte des questions bien plus importantes pour l'avenir du pays. Ne perdons pas notre temps», *Libération* (9 juliol), disponible en línia a <<http://www.liberation.fr>>.

81. Tant a l'interior amb el marc juridicopolític, com a fora amb els organismes de propagació i utilització de la francofonia.

82. Ernest Renan el 1882 en la seua famosa conferència «Què és una nació?» en defensa el principi polític, i d'adhesió voluntària, oposat en això precisament a la concepció suposadament germànica basada en criteris ètnics, lingüístics i culturals. Exactament al mateix moment, però, la Tercera República imposa l'escolarització obligatòria exclusivament en francès per a eliminar la diversitat de llengües (lleis de Jules Ferry del 1882).

prou llengües i actua en tots els àmbits possibles per eliminar la pervivència i la transmissió de les llengües encara un poc vives al seu territori. Les contradiccions són enormes. França per ara no les ha resoltes, encara que les mentalitats, la reflexió i els posicionaments dels polítics s'estiguin movent.⁸³

Una ideologia lingüística tan intransigent també xoca amb els progressos del respecte als principis democràtics arreu del món i amb la voluntat d'edificar un conjunt europeu integrat. És difícil d'exigir als estats que entren a la Unió Europea el respecte a les minories lingüístiques i de refusar-ne categòricament el reconeixement al propi territori. En aquest context, la pressió internacional tendeix a produir un efecte en les representacions franceses.

En la seua reflexió sobre les dinàmiques que expliquen el progrés o la reculada de les llengües, Kathryn A. Woolard (2008) s'interroga sobre la capacitat de les llengües (entre les quals el català) per a crear un nou marc ideològic, una altra consciència lingüística diferent dels conceptes d'*anonimat* i d'*autenticitat*. El primer convertiria la llengua en atribut neutral, universalista, base d'una expansió supraètnica i que acaba convertint la llengua en hegemònica (l'angloamericà, el francès...). L'altre actua com a mitjà d'identificació amb una comunitat particular i motiva la lleialtat a una identitat mitjançant l'arrelament social, geogràfic, històric. El cas francès és interessant perquè pretén amb la seua ideologia conjuminar les dues nocions. I potser d'aquí ve la dimensió esquizofrènica i artificial o abstracte.⁸⁴ La crispació francesa sobre la llengua i l'afany de reforçar al curs dels anys la «constitucionalització» del francès poden tenir a veure igualment amb l'afebliment del projecte polític nacional. França com a model de societat no engresca pas més, o almenys no tant com en altres temps. Les enquestes més recents destaquen un pessimisme recurrent de la societat francesa. El qüestionament del model cultural i de la integració per part de poblacions eixides de la immigració és cada dia més patent.

Sembla inevitable que evolucioni la ideologia lingüística francesa en els anys que

---

83. Llei Peillon definitiva: al moment de tancar aquest article, s'acabava d'aprovar la versió definitiva de la nova llei d'educació, dita *llei Peillon* (publicació al *Journal Officiel* del 8 de juliol de 2013). Finalment, arran dels esforços i intervencions repetides de les entitats de defensa de les llengües d'arreu de l'Estat, el Govern ha esmenat el text, reintegrant l'ensenyament de les llengües regionals a la llei de refundació de l'escola. Fins i tot es podria analitzar aquest text com un progrés significatiu ja que, per primera vegada, una llei reconeix «l'ensenyament bilingüe», menciona que «les famílies han de ser informades» de les diverses possibilitats d'ensenyament i s'explicita que l'ensenyament de llengua regional serà «afavorit» a les regions on s'usen. Novetats, en definitiva, que avalen una evolució de les mentalitats, encara que lenta i laboriosa, entrebancada en tot moment per uns potents prejudicis jacobins. Quedarà per veure com s'aplicarà la llei («LOI n° 2013-595 du 8 juillet 2013 d'orientation et de programmation pour la refondation de l'école de la République», <http://www.legifrance.gouv.fr>), ja que en aquest tema la reglamentació i les circulars ministerials s'han aplicat —quan han estat aplicades— de manera molt irregular, laxa i dependent dels responsables i serveis administratius.

84. Bourdieu explica com la institució escolar a França està operant un «blaqueig» de la llengua francesa, marcada ètnicament, però a la qual la institució subministra una dimensió universalista i anònima.

vénen cap a una concepció més sostenible i respectuosa amb la diversitat.⁸⁵ Però els vells esquemes (el nacionalisme lingüístic excloent), i les seues traduccions en la llei i en la política, tenen la pell dura i mentrestant els estudis sociolingüístics mostren que les llengües regionals a França, i entre elles el català a la Catalunya del Nord, estan avançant, a més o menys velocitat, cap a la seua substitució completa.

BIBLIOGRAFIA DE REFERÈNCIA

- ABAT I NINET, Antoni (2013). *Constitutional violence: Legitimacy, democracy and human rights*. Edimburg: Edinburgh University Press.
- Actes des 1ères Assises Nationales des Langues de France: 4 octobre 2003* (2003). París: Ministère de la Culture et de la Communication. 65 p.
- BERJOAN, Nicolas (2011). *L'identité du Roussillon (1780-2000): Penser un pays catalan à l'âge des nations...* Perpinyà: Trabucaire. 366 p.
- BERTILE, Véronique (2008). *Langues régionales ou minoritaires et Constitution: France, Espagne et Italie*. Brussel·les: Bruylant. 516 p.
- BEZSONOFF, Joan-Daniel (2010). *Un país de butxaca*. Barcelona: Empúries. 144 p.
- BOYER, Henri (2008). *Langue et identité: Sur le nationalisme linguistique*. Llemotges: Lambert-Lucas. 98 p.
- CALVET, Louis-Jean (2002). *La guerre des langues et les politiques linguistiques*. París: Hachette Littératures. 294 p. [1a ed., 1987]
- (2005). *Linguistique et colonialisme*. París: Payot & Rivages. 329 p. (Petite Bibliothèque Payot; 419) [1a ed., 1974]
- CERTEAU, Michel de; JULIA, Dominique; REVEL, Jacques (2002). *Une politique de la langue*. París: Gallimard. 472 p. (Folio Histoire; 117) [1a ed., 1975]
- CITRON, Suzanne (1992). *L'histoire de France autrement*. París: Les Éditions de l'Atelier: Éditions Ouvrières. 248 p.
- FILLON, François (1999). «Le dérisoire débat sur les langues régionales occulte des questions bien plus importantes pour l'avenir du pays. Ne perdons pas notre temps». *Libération* (9 juliol). Disponible en línia a: <<http://www.liberation.fr>>.
- FINKIELKRAUT, Alain (2000). «L'uniformité dans la diversité: conversation autour du débat sur

85. L'actualitat a l'Estat francès sobre el tema de les llengües està evolucionant amb una rapidesa poc habitual. El mateix mes de juliol del 2013 en què s'està preparant aquest número de TREBALLS DE SOCIO-LINGÜÍSTICA CATALANA, un Comitè Consultiu per a la Promoció de les Llengües Regionals i de la Pluralitat Lingüística Interna (creat el març del 2013), presidit pel conseller d'Estat Rémi Caron, acaba de publicar (al web de la Delegació General de la Llengua Francesa i de les Llengües de França) i lliurar a la ministra de Cultura l'informe intitulat *Redefinir una política pública a favor de les llengües regionals i de la pluralitat lingüística interna* (vegeu, a la bibliografia, *Redefinir...*), redactat pel ponent i inspector general d'Affers Culturals, Benoît Paumier. Aquest informe, encara no analitzat detingudament, representa a la vegada una presa en consideració i un progrés per part del Govern per a tractar la qüestió, però a l'encop equival a una manera d'esquivar o retardar la decisió sobre els reptes pendents: reconeixement oficial de les llengües, ratificació de la Carta Europea de les Llengües, llei de llengües, dret dels locutors. Com per a la nova llei d'educació, el temps dirà de quina manera hauran estat presos en compte aquests textos.

- les “langues regionales” en France». *Argument*, núm. 2 (primavera-estiu). Disponible en línia a: <<http://www.revueargument.ca/>>.
- GUIRAUD, Pierre (1968). *Patois et dialectes français*. París: Presses Universitaires de France. 117 p. (Que-sais-je?; 1285)
- IGLÉSIAS, Narcís (1998). *La llengua del Rosselló, qüestió d'Estat: La integració lingüística del Rosselló a França (1659-1789)*. Vic: Eumo. 153 p.
- OZOUF, Mona (2009). *Composition française: Retour sur une enfance bretonne*. París: Gallimard. 258 p.
- PLANES, Llorens (2012). *Per comprendre Catalunya Nord: De la identitat desnaturalitzada a l'esperança de futur*. Lleida: Pagès. 193 p.
- RAFANELL, August (2011). *Notícies d'abans d'ahir: Llengua i cultura catalanes al segle XX*. Barcelona: A Contra Vent. 591 p.
- Redéfinir une politique publique en faveur des langues régionales et de la pluralité linguistique interne. Rapport présenté à la ministre de la Culture et de la Communication* (2013). President: Rémi Caron; ponent: Benoît Paumier. París: Ministère de la Culture et de la Communication. Délégation Générale à la Langue Française et aux Langues de France. Comité Consultatif pour la Promotion des Langues Régionales et de la Pluralité Linguistique Interne. 104 p.
- SIBILLE, Jean (2000). *Les langues régionales*. París: Flammarion. 128 p.
- WOOLARD, Kathryn A. (2008). «Les ideologies lingüístiques: una visió general d'un camp des de l'antropologia lingüística». *Revista de Llengua i Dret*, núm. 49, p. 179-189.